

## САДРЖАЈ

Уводне напомене . . . . .	5
Писац и његова биографија . . . . .	11
Песник и побуњеник . . . . .	20
Тамнички хоризонт . . . . .	35
Напуштено градилиште . . . . .	50
Докази о идентитету . . . . .	57
Кавалер Светог духа . . . . .	66
Кад петао закукуроче . . . . .	74
Између ироније и казне, између дела и слутње . . . . .	81
Сунце у клетки . . . . .	110
„Религија“ сунца . . . . .	125
Гостовање у паклу . . . . .	133
Звона и људи . . . . .	158
Бекство у не-свест . . . . .	169
Завршне напомене . . . . .	181
Извори и литература . . . . .	189
Уз ово издање . . . . .	201
Белешка о ауторки . . . . .	203

## УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Андрићево стваралаштво једна је од највише проучаваних појава југословенске књижевности 20. столећа. Многи аспекти његовог дела предмет су многобројних књижевноисторијских, књижевнотеоријских и критичких разматрања. У извесном смислу, изузетак је лик Томе Галуса, који се појављује у више прозних дела у Андрићевом опусу. Лик младића који необичним стицајем околности допада тамнице, као да није привлачио нарочиту пажњу истраживача.

Изузев студија Бошка Новаковића и Иве Видана<sup>1</sup>, о Галусовом лику пише се само узгредно. Карактеристике тог јунака посматрају се или у оквиру анализе романа *На Дрини ћуприја*, у чијем је деветнаестом поглављу Галус једна од централних фигура или, пак, у тумачењу приповедака са затворском тематиком, чији је стожерни лик такође тај јунак: „Занос и страдање Томе Галуса“, „На сунча-ној страни“, „Сунце“, „У ћелији број 115“ и „Искушење у ћелији број 38“.

Поред чињенице да је тај лик измакао систематској пажњи истраживача, додатан изазов за избор теме пред-

---

<sup>1</sup> Boško Novaković, „Toma Galus u Andrićevom delu“, u: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knj. XVI/1; Иво Видан, „Андрићеви затвори“, у: *Дело Иве Андрића у контексту европске књижевности и културе*, Задужбина Иве Андрића, Београд, 1981.

стављало је сазнање да се у лику Томе Галуса, више него код било ког другог јунака у контексту целокупног Андрићевог дела, могу наслутити одређене аутобиографске пројекције. Аутобиографска димензија Андрићевог књижевног јунака побуђује интересовање, пре свега, због тога што је на темељу упоредних истраживања унутар Андрићеве прозе, с једне стране, и испитивања историјског оквира у који је та проза смештена, с друге, могућно осветлити одређене глобалне симболе Андрићеве прозне уметности, као и неке његове кључне књижевне идеје. С тог разлога, ваља подсетити на временски оквир у који је ситуирана судбина Томе Галуса.

Од посебног је значаја што се поређењем раних Андрићевих књижевних списа (*Ex Ponto*, *Немири*, лирика) и проза о Томи Галусу може установити јединствена инспирација: прецизније, као да је реч о два степена транспонованања идентичног искуства. На првом степену, у раним делима, појављује се лирски субјект који непосредно, у првом лицу јединине, литерарно артикулише специфично тамничко искуство. Реч је о непосредованом књижевном тексту у којем не постоји видљива дистанца између писца и лирског субјекта. Условно говорећи, други степен транспозиције представља проза о Томи Галусу, где се некадашњи лирски субјект успоставља као елемент сложене прозне структуре. Промена статуса лирског гласа и формирање конкретног прозног карактера, у функцији су објективизације јединственог затворског искуства. Књижевни јунак постаје медијум помоћу којег се реконструише читава једна повест, унутар које се гради начело сложеног идентитета. Из те перспективе, рани лирски прозни записи и младалачки стихови указују се као релативно поузда-

ни путокази који на нов начин откривају Тому Галуса као неку врсту резимеа Андрићевих раних искустава. Кроз тог јунака преламају се пишчеве интелектуалне недоумице, историјске тескобе, националне и социјалне фрустрације и лирски немири из првих деценија нашег века, што чини књижевни, духовни, психолошки и историјски оквир нашег истраживања.

Ако се са гледишта односа писца и његовог јунака са одређеним уверењем може рећи да поступак литераризације у лирским прозним текстовима знатно „открива“ свог творца, у приповеткама о страдањима Томе Галуса писац настоји да остане „скривен“ иза свог јунака. У том погледу, један од задатака овог рада је да се истражи прикривени идентитет писца и његовог књижевног лика.

Судбина Томе Галуса може се пратити од тренутка његове појаве на историјској сцени Андрићеве прозе: у роману *На Дрини ћуприја* то је година 1913, затим хапшење у Трсту 1914. године („Занос и страдање Томе Галуса“), па све до тамновања описаног у остале четири приповетке. Разуме се, треба имати на уму да се тај редослед не поклапа са временским следом објављивања проза о Томи Галусу. Да би се систематски пратила унутрашња логика те повести, неопходно је реконструисати „персоналну хронологију“ јунака. Идеја о таквом поступку почива на сасвим реалној претпоставци да се елементи тога лика пројектују на простору веће прозне целине.

У Андрићевој прози постоје различити циклуси приповедака концентрисаних око једног главног јунака. На пример, у причама у којима се појављују фра Марко Крнета или фра Петар. За те циклусе карактеристична је независност једне целине од друге, коначна заокруженост

посебних епизода, као и доследно грађење завршне поенте. Прозе о Томи Галусу показују управо супротне одлике: међусобно су повезане континуитетом радње што упућује на поступак „развијања сижера“. Такође, када се читају према одређеном редоследу, оне садрже временске координате које се простиру у прошлост и у будућност истога јунака, што упућује на њихову припадност већој целини.

С тим сазнањем, реконструисање „персоналне хронологије“ прераста у „трагање за изгубљеним романом“. Од првобитне намере да се осветли један занемарени сегмент Андрићевог књижевног стваралаштва, суочавамо се са задатком да препознамо обресе једне загубљене или прикривене романескне целине. На ту претпостављену целину упућују кохерентна „персонална хронологија“, елементи развијања сижера, као и јединствен временски и просторни оквир. У средишту те целине налази се Тома Галус, јунак у којем се укрштају многа запретана значења – књижевна и ванкњижевна. Покушај одгонетања и разумевања тих значења отвара многа питања из области литературе, политичке историје и пишчеве биографије.

Поред чињенице да се у овом подухвату крећемо на несигурном терену претпоставки, додатну одговорност намеће и значај целокупног дела Иве Андрића који се простира и на његове „напуштене пројекте“. Тим пре, што грађа у пишчевој рукописној заоставштини недвосмислено указује на пишчеву амбицију да напише „роман“ о контроверзном јунаку Томи Галусу.

\*

У Архиву Српске академије наука и уметности, у оквиру Личног фонда Иве Андрића, под сигнатуром ИА 214,

чува се зелена картонска фасцикла са пищевим аутографом на корицама (мастило, латиница):

„На сунчаној страни“ (*Gallus*)

2 главе завршене, остало у забелешкама.

Припремни материјали (белешке, цитати, изводи из литературе), концепти и дактилотекст из те фасцикле броје 229 страница различитог формата. Рукописне белешке и концепти чине 38 страница, а остало је дактилотекст другог поглавља („Постружничково царство“) и четвртог поглавља („Проклета историја“) прозе *На сунчаној страни*. Оба поглавља сачувана су у по две варијанте (редакције) чију основу представља дактилотекст, при чему је критеријум разликовања варијанти (редакција) пищева интервенција у тексту (различите измене и допуне). Без обзира на то што су разлике у варијантама незнатне, треба указати да би упоређивање варијанти морало представљати саставни део критичког приређивања и анализе текста, што није предмет овога рада. Као основу Андрићевог текста другог и четвртог поглавља узели смо ону варијанту у којој је писац, својом руком, обележавао фрагменте који су штампани као целине.

Припремне белешке и концепти писани су на хартији различите величине, мастилом и, понекад, графитном оловком. Текст другог и четвртог поглавља куцан је на две машине: цело друго поглавље откуцано је ћириличном машином, а четврто је куцано и латиничним (почетни део) и ћириличним (завршни део) писмом. Оба поглавља искуцана су на белом папиру формата 35 x 25 цм.

Истичемо да смо доследно поштовали начело да се текстови наводе управо у оном облику (са свим правописним карактеристикама) у којем су нађени у заоставштини.